

De gevolgen van 'fact-free politics' voor beleid en onderzoek

De gevolgen van 'fact-free politics' voor beleid en onderzoek

Actualiteitencollege NSV
17 november 2011

Vic Veldheer (red.)

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, januari 2012

Nederlandse Sociologische
Vereniging, Nijmegen

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het scp verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het scp te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau; Nederlandse Sociologische Vereniging. Den Haag/Nijmegen 2012
Zet- en binnenwerk: Texcetera, Den Haag
Omslagontwerp: bureau Stijlzoorg, Utrecht
Omslagfoto en foto's binnenwerk: Lucas van der Wee, Delft

ISBN 978 90 377 0604 8
NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
Telefoon (070) 340 70 00
Fax (070) 340 70 44
Website: www.scp.nl
E-mail: info@scp.nl

Nederlandse Sociologische Vereniging
Sectie Sociologie RU
Postbus 9104
6500 HE Nijmegen
Tel. 024 3613013
Fax. 024 3612399
E-mail: secretariaat@nsv-sociologie.nl

De auteurs van scp-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord <i>Jan Willem Duyvendak</i>	7
Feitenpolitie versus vrijzinnigheid. 'Fact-free politics' als misleidend frame <i>Dick Pels</i>	9
Wetenschap, ook maar een mening? <i>Dick Houtman</i>	17
Onvermijdelijke dilemma's in het beleidsgerichte onderzoek <i>Sjoerd Karsten</i>	23
Fact-free politics gezien door de ogen van een politicus <i>Eimert van Middelkoop</i>	27
Forumdiscussie	35
Auteurs	42

Voorwoord

Eén van de redenen voor de Nederlandse Sociologische Vereniging om regelmatig zogenoemde Actualiteitencolleges te organiseren is het stimuleren van het debat tussen sociologen die aan de universiteit zijn verbonden en sociologen die in de beroepspraktijk werkzaam zijn. Bij die laatste kunt u denken aan – al dan niet commerciële – onderzoeksbureaus, onderzoekseenheden bij gemeenten, provincies en departementen, maatschappelijke organisaties, het onderwijs e.d.

Aan de hand van een actueel thema stimuleren wij graag het debat over de vorderingen van de sociologie als wetenschap en het belang ervan voor de beroepspraktijk. Beleidmakers en universitaire sociologen raken in gesprek en horen van elkaar wetenswaardigheden waarvan zij anders niet (direct) op de hoogte zouden komen.

Het afgelopen jaar stond het Actualiteitencollege dat de NSV in samenwerking met het SCP jaarlijks organiseert in het teken van *fact free politics*. Deze term werd voor het eerst door Femke Halsema in november 2010 gebruikt om het beleid van het kabinet-Rutte mee te duiden: zonder kennis van de werkelijkheid politiek bedrijven. Inmiddels is een levendige discussie ontstaan over de vraag waarop politiek moet zijn gebaseerd: op de wetenschap, op meningen en opvattingen dan wel gevoelens of op een combinatie ervan. De veelheid van kennis en informatie, het tanende gezag van deskundigen en het populisme lijken het ‘feitenloze debat’ te voeden.

Genoeg aanleiding voor de NSV en het SCP om dit verschijnsel vanuit verschillende invalshoeken nader te beschouwen: vanuit de universiteit, vanuit het beleidsgerichte onderzoek en vanuit de politiek. Het voorliggende boekje opent met een algemene inleiding op het thema van *Dick Pels*, socioloog en publicist. Vervolgens belicht *Dick Houtman*, hoogleraar cultuursociologie aan de EUR, het thema vanuit sociologisch perspectief. Dan beziet *Sjoerd Karsten*, bijzonder hoogleraar Beleid en Organisatie van het Beroeps-onderwijs aan de UvA het thema vanuit het perspectief van toegepast onderzoek. Tot slot kijkt *Eimert van Middelkoop*, minister van Defensie en van Wonen, Wijken en Integratie in het kabinet-Balkenende IV en voormalig lid van de Tweede en Eerste Kamer voor de ChristenUnie én socioloog, naar het thema door de ogen van een politicus. Daarop is een debat gevolgd tussen de inleiders waaraan ook de secretaris-generaal van het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) *Siebe Riedstra* heeft deelgenomen. Het boekje sluit af met een kort verslag daarvan.

Ik dank het Sociaal en Cultureel Planbureau in de persoon van Vic Veldheer voor het organiseren van dit Actualiteitencollege, het beschikbaar stellen van een mooie locatie en het mogelijk maken van deze publicatie.

Ten slotte spreek ik de hoop uit dat deze vorm van samenwerking tussen het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Nederlandse Sociologische Vereniging in de toekomst op dezelfde vruchtbare en aangename manier zal worden voortgezet.

Prof. dr. Jan Willem Duyvendak
Voorzitter NSV

Zaalimpressie

Feitenpolitie versus vrijzinnigheid. 'Fact-free politics' als misleidend frame

Dick Pels

De politieke soap rond Sarah Palin deed Bill Clinton in het najaar van 2010 verzuchten: 'We may be entering a fact-free period in politics.' Femke Halsema slingerde de term enkele maanden later in een Kamerdebat naar het hoofd van de kersverse premier Rutte, wiens regering volgens haar van alles beweerde zonder dat het iets met de werkelijkheid te maken had. Ook Marcel van Dam hekelde de 'feitenloze politiek' van het kabinet-Rutte, en Louise Fresco betreurde in haar Kohnstammlezing de opkomst van het 'feitenloze debat dat drijft op emotie en vooringenomenheid'. Rob Wijnberg signaleerde in 'Wilders – geen feit tussen te krijgen' een totale politisering van het debat waarin waarden als objectiviteit, neutraliteit en onafhankelijkheid het onderspit dolven. 'Er zijn geen feiten, er is slechts politiek': de voorbode van wat hij in navolging van Jacob Talmon een 'totalitaire democratie' noemde (*NRC Handelsblad* 9 maart 2011).

Aan recente voorbeelden geen gebrek. vvd-staatssecretaris Teeven winkelde selectief in een wetenschappelijk onderzoek naar streng straffen door te suggereren dat er onder 'de bevolking' een breed draagvlak was voor verplichte minimumstraffen na recidive. Maar het rapport liet juist zien dat Nederlanders over de gewenste strafmaat en strafkeuze radicaal van mening verschilden. Taakstraffen bleken bijvoorbeeld verrassend populair te zijn. Maar Teeven zag in het onderzoek 'een bevestiging van iets wat ik van mensen hoor als ik in de tram zit' (*NRC Handelsblad* 5 november 2011). Eerder raakte Lilian Helder (pvv) in een Kamerdebat over hetzelfde onderwerp in de problemen. 'Geen soft gedoe met taakstraffen, gevangenisstraf werkte nu eenmaal beter.' PvdA'er Jeroen Recourt interrompeerde dat onderzoek had uitgewezen dat taakstraffen beter werken dan gevangenisstraffen: bij de laatste ging men twee keer zo vaak in de fout. Helder nam dit 'voor kennisgeving aan'. Het internetfilmpje dat hiervan circuleerde 'pvv-miep snapt statistiek niet' werd vervolgens 300.000 keer bekeken. vvd-Kamerlid Charlie Aptroot sjoemelde met statistieken die zouden uitwijzen dat de verhoging van de maximumsnelheid naar 130 km/u op Deense wegen het aantal verkeersdoden zou hebben verminderd, terwijl het er juist meer zijn geworden (*De Pers* 14 november 11). Klimatsceptici nemen in de galerij van de feitenvrije politiek een ereplaats in. Eind juni wilde René Leegte namens (opnieuw!) de vvd-fractie het 'klimaatpartijdige' knmi opheffen, dat met 60 miljoen euro overheidsgeld te veel aan de leiband zou lopen van co₂-critici. Het vn-klimaatpanel IPCC bestond volgens hem uit een stelletje 'klimaatalarmisten'. 'Bij het knmi leeft de gedachte dat als we het co₂-probleem aanpakken dat we dan het klimaatprobleem oplossen, maar dat gaat niet werken. De temperatuur op aarde schommelt nu eenmaal. In hoeverre co₂ daarmee te maken heeft, staat niet vast' (*de Telegraaf* 28 juni 2011). Andere onderzoeken lieten immers juist een afvlakking van de temperatuur zien. De overheid moest vragen over het klimaat onafhankelijk in de markt kunnen zetten. Objectieve wetenschap kon immers alleen door de markt worden verricht. Jan Terlouw noemde dit 'de domste opmerking die ik ooit in de politiek ben tegengekomen', want als er één partij partijdig is, is het wel de markt (*NRC Handelsblad* 12 november 2011).

Dick Pels

In het thuisland van de *fact-free politics* is de klimaatscepsis nog een graadje stilliger en onbeschaamder (het is grappig dat klimaatsceptici natuurlijk helemaal geen sceptici zijn maar omgekeerde klimaatgelovigen). Een willekeurige Tea Party-aanhanger: 'De klimaatverandering is zwendel. Het weer zit te ingewikkeld in elkaar, ook voor onze computers. De modellen van de wetenschappers zijn te simplistisch en tendentius. Mijn vader trok weg uit Oklahoma vanwege de Dust Bowl. Dat was ver voor het massale benzinegebruik en de zware SUV's' (*NRC Handelsblad* 27 juli 2011). De alweer afgeserveerde rechts-republikeinse presidentskandidaat Rick Perry ('Bush without the brains') noemde de klimaatwetenschap 'a contrived phony mess that is falling apart'. Dagelijks zouden er wetenschappers naar voren treden die betwijfelden of de door de mens gemaakte opwarming van de aarde de oorzaak was van klimaatverandering, hoewel volgens de National Academy of Sciences 97-98% van alle onderzoekers het daarover eens waren. Perry hield vol dat wetenschappers 'are just in it for the money' en data manipuleerden om een 'valse dreiging' te creëren (*New York Times* 28 augustus 11). Opvallend hierbij is het beroep op de persoonlijke ervaring, de eigen of familie-geschiedenis, het gevoel, het gezonde verstand of het 'horen zeggen' (of 'zien zeggen' op tv) als basis van het eigen gelijk tegenover dat van het wetenschappelijk onderzoek en de empirische feiten. Fred Teeven zit natuurlijk nooit in de tram: hij misbruikt 'de mensen in de tram' (net als Helder en Wilders dat doen met hun 'Henk en Ingrid') als spreektoeters en echo's van zijn eigen vooringenomen en vaststaande mening. 'Mijn vader uit Oklahoma' treedt op in hetzelfde toneelstukje. De Belgische socioloog Elchardus gruwet van deze 'democratisering van de waarheid', deze ophemeling van het gezonde verstand,

dat evenveel, zo niet meer, waard wordt geacht dan het verstand van experts en professionals: 'Gewone mensen weten het beter' (*De Morgen* 29 oktober 2011).

'De feiten zijn rechts'

Toch is (zo luidt mijn stelling) de polemische framing van de fact-free politics misleidend. Zij zet ons op het verkeerde been, en stelt ons bloot aan het risico van epistemologische arrogantie, zelfvoldaanheid en hypocrisie. Het verwijt komt immers steeds van links: dit rechtse kabinet, met name de gedoogpartner PvdV, trekt zich niets aan van cijfers en feiten, maar regeert en reageert op basis van de onderbuik en de volkse common sense. Rechts vervalt volgens links in een anti-intellectuele en antiwetenschappelijke houding waarbij de feiten worden geminacht en redelijke argumenten er niet langer toe doen. De stijlfiguur is telkens: wij respecteren de feiten, die zij glashard ontkennen. Zij verdraaien de waarheid, terwijl wij ons baseren op toetsbare, empirische kennis.

Maar ten eerste is een politiek die het niet zo nauw neemt met de feiten werkelijk geen privilege van rechts. Ook de linkse kerk bedreef vol overgave fact-free politics toen zij nog de hegemonie bezat, en blijft de verleiding daartoe voelen. Een staartje hiervan vind men in de suggestieve overdrijvingen van Al Gore's film en boek *An Inconvenient Truth* (2006). Of denk aan de recente onthulling door Jaffe Vink van de informatiehoax rond het 'giftschip' de Probo Koala. Dat bleek geen 'giframp' maar eerder een stankincident; van doden en gewonden in Ivoorkust bleek geen sprake, wél van een agressieve framing door Greenpeace ('Europa vergiftigt Afrika'), waar ook toenmalig Eurocommissaris Stavros Dimas en PvdA-Kamerlid Diederik Samsom (ex-Greenpeace) zich erg gemakkelijk door lieten inpakken.

Ten tweede koestert rechts een minstens even grote liefde voor de feiten als links. 'De feiten zijn rechts,' aldus een intrigerende uitspraak van Frits Bolkestein. Opvallend is dat rechts (met name populistisch rechts van Fortuyn tot Wilders) zich systematisch een pose aanmeet van nuchterheid, realisme en werkelijkheidszin tegenover de lucht-fietsende, in de modus der ontkenning levende linkse kerk. Terwijl links nog steeds op criminele wijze de ogen sluit voor de donkere keerzijde van de immigratie en integratie, weet (populistisch) rechts het volk te mobiliseren door 'te zeggen waar het op staat' en onomwonden te laten zien hoe de verloedering en vervreemding in de oude stadswijken er daadwerkelijk uitzien. Martin Bosma's boek *De schijn-élite van de valsemunters* staat stijf van de feiten over de voortwoekerende islamisering van Nederland en Europa, net als 2083 *Een Europese Onafhankelijkheidsverklaring*, het 1500 pagina's dikke en qua inhoud vergelijkbare pamflet van Anders Breivik.

In plaats van de feiten te minachten is de PvdV systematisch op zoek naar feiten en cijfers die haar versie van de werkelijkheid kunnen onderbouwen. Eerder liet de partij al uitrekenen hoeveel de moslims, pardon, de massa-immigratie Nederland heeft gekost, iets 'wat de Nederlandse kiezer niet van het kabinet mocht weten'. Economisch onderzoeksbureau Nyfer rekende uit dat niet-westerse allochtonen 'ons' autochtonen 7,2 miljard euro per jaar kosten. Dat bedrag lag wat lager dan een eerdere som van het weekblad *Elsevier*, maar zowel Nyfer als *Elsevier* kwamen voor de afgelopen veertig jaar uit op een negatief saldo van meer dan 200 miljard.

Op dit ogenblik laat de pvv uitzoeken hoeveel het ons kost om de euro te verlaten. De partij laat dat doen door het Londens bureau Lombard Street Research, dat bekend staat om zijn eurosceptische macro-economische analyses (directeur Charles Dumas noemt de euro een 'absurd concept') en Duitsland al eerder adviseerde om uit de gemeenschap-pelijke munt te stappen. De uitkomst van het onderzoek is daarom goed te voorspellen, aldus *NRC Handelsblad*, dat pal naast het bericht hierover een stukje plaatste over een nieuwe CPB-publicatie die vaststelde dat de euro ons een licht financieel voordeel en de interne Europese handel ons een groot financieel voordeel heeft gebracht, en dat de kosten van het uiteenvallen van de muntunie, hoewel niet goed te kwantificeren, zeer hoog zouden zijn (*NRC Handelsblad* 15 november 2011).

Het minste wat je hiervan kan zeggen is dat alle partijen zich even gretig beroepen op de feiten, en dat de feiten achter diegene aan dansen die ze het best verzorgt, opmaakt en aankleedt. 'De feiten met ons' als seculiere versie van 'God met ons'. De tegenstanders spelen een polemisch spel waarin ze elkaar over en weer verwijten dat de feiten er niet toe doen en worden overwoerd door belangen gebonden meningen of zelfs aperte vervalsingen. Die 'kruisstelling van blindheden en helderziendheden' (een uitdrukking van de Franse socioloog Pierre Bourdieu) van die 'antagonistische medeplichtigen' (nog eens Bourdieu) verschaft ons een eerste inzicht in de eigenlijke functie van feiten en cijfers voor een politiek perspectief of vertoog: het zijn ankers, bevestigers en versterkers die bepaalde argumenten kracht moeten bij zetten. Harde, solide, onwrikbare feiten moeten een betoog objectiveren, vastzetten, onontkoombaar maken. Denk aan het stopwoord 'in feite': je zegt iets wat harder, met grotere nadruk, je zet je woorden kracht bij, je slaat er taalkundig met de vuist op tafel bij.

Feiten zijn geen dingen maar reïficaties

Die performatieve 'stelligheidsfunctie' van de feiten biedt zicht op een derde misleiding van de stijlfiguur van de fact-free politics: dat we terugvallen in een arrogant-positivistische of rationalistische waarheidstheorie. Zodra links rechts verwijt aan feitenloze politiek te doen tot meerdere glorie van de stem van het volk en de waan van de dag, claimt het van de weeromstuit een superieure epistemologische status en een geprivilegieerd patent op diezelfde feiten. Maar die positivistische en rationalistische naïviteit is juist een voorname achilleshiel van links, dat geneigd is de noodzaak van een eigen waardengebonden framing van de werkelijkheid te ontkennen, en te weinig besef heeft van de diepgang van de emotionaliteit in de politiek. Ook Rob Wijnberg stelt vast dat links ervan uitgaat 'dat de feiten voor zich spreken en dus niet ingebed hoeven te worden in een retorische omgeving die ze de gewenste lading geeft'. Links miskent daarmee de kunst van de retoriek: de werkelijkheid een kleur geven die in jouw voordeel is (*NRC Handelsblad* 9 maart 2011).

Laten we daarom nog wat preciezer kijken naar het begrip 'feit' en zijn kennispolitieke status, want daarmee staat of valt ook het frame van de fact-free politics. Hiervoor klopt ik graag aan bij de Franse grondlegger van de sociologie Emile Durkheim en zijn beroemde eerste regel van de sociologische methode: 'Beschouw de sociale feiten als dingen.' Maar wat zijn eigenlijk dingen? Die zijn voor Durkheim letterlijk *vreemd*. In zijn uitgebreidere definitie zijn feiten dingen 'die we nog niet weten', die ons perplex doen

staan, waar we nieuwsgierig van worden, die we dus nader willen onderzoeken. Durkheim laat zijn eerste methodische regel dan ook samenvallen met de Cartesiaanse aanbeveling om 'systematisch alle vooroordelen overboord te zetten'. Maar die bescheiden pose van niet-weten geeft de socioloog ook een unieke kans om vast te stellen hoe de samenleving wél in elkaar zit, en Durkheim deed dat met grote overgave en een enorme positivistische stelligheid. Daarmee zette hij de 'Cartesiaanse valstrik' uit: aan alles moet worden getwijfeld, maar met het doel om een objectief waarheidsfundament te vinden (Descartes' beruchte *cogito ergo sum*) en uit dat onwrikbare principe (voor Descartes bovendien onder dekking van God) de hele wereld af te leiden.

Bij Durkheim treffen we daarom twee opvattingen van feitelijkheid aan: feiten zijn dingen waar men aanvankelijk onzeker over is, maar ook dingen die met dwingende zekerheid voortvloeien uit de sociologische analyse. Dit dubbelzinnige positivisme kan daarom vruchtbaar worden vergeleken met de lijnrecht tegengestelde benadering van een eigentijdse landgenoot van Durkheim: de constructivistische wetenschapsfilosoof Bruno Latour. Latour en zijn school van de Actor Network Theory ontmaskeren het hele idee dat feiten zouden worden 'ontdekt' als objectieve dingen in de wereld als een belangengebonden groepsmythe van wetenschappers. Feiten vormen niet de input van het onderzoeksproces maar staan eerder aan het einde ervan. Zij worden gefabriceerd in een productielijn waarlangs zwakke, subjectieve claims geleidelijk 'uitharden' tot letterlijk vanzelfsprekende, objectieve kennis die zogenaamd een 'spiegel van de werkelijkheid' vormt. Feiten zijn dus uitspraken waarvan de contextuele oorsprong en het historisch maakproces succesvol zijn uitgewist: zij zijn producten van reïficatie. Vreemd genoeg wordt dit door Latour niet kritisch bedoeld: hij wil geen realisme- of naturalismekritiek oefenen. Zijn suggestie is dat wetenschappers zelf heel goed op de hoogte zijn van de quasi-politieke lagen en listen waarmee zij deze verdingelijking voor elkaar brengen.

Deze summiere vergelijking illustreert de 'statusverlaging' die de objectieve feiten in de moderne wetenschapsfilosofie hebben ondergaan. Zij is onderdeel van een meer algemene onttovering en 'vergewoning' van de wetenschap, die werd ingeleid door Paul Feyerabend's beruchte vraag: 'what is so special about science?' De constructivistische wetenschapsstudies constateerden dat wetenschap in plaats van epistemologisch hoog en verheven te zijn een praktijk was als alle andere ('just another story'), inclusief het spel van de soms zeer aardse en felle belangenconcurrentie om macht, geld en prestige. In deze opvatting vormt de wetenschap niet langer de hoogste instantie die oordeelt over de betrouwbaarheid van alle 'lagere' (bijvoorbeeld dagelijkse of leken)kennis. Waardenvrijheid blijkt een onmogelijk postulaat te zijn, net als een strikte scheiding tussen feiten en waarden, contexten of belangen. Anders dan Durkheim wilde, zijn de feiten dus niet hard maar zacht. Zij leveren geen objectief fundament voor wetenschappelijke theorieën ('rockbottom of knowledge') maar zijn in hoge mate theorie-afhankelijk en dus interpretatief flexibel. Het constructivisme heeft op die manier een empirische stof-fering gegeven aan Nietzsches hyperbolische stelling: 'er zijn geen feiten, alleen interpretaties'. Juister is het om te zeggen dat feiten alleen tot leven komen binnen en dankzij theoretische verhalen en waardengeladen frames. Zij spreken nooit voor zichzelf, maar hebben altijd een woordvoerder nodig om tot spreken te worden gebracht. Daarom

kunnen feiten moeilijk van waarden worden gescheiden, niet in de wetenschap, en al helemaal niet in de politiek.

Waarheid als politionele actie

Feiten zijn dus geen dingen maar reïficaties: *black boxes* die fungeren om argumenten af te zekeren, dicht te timmeren en op slot te doen. Feiten zijn dingen waarmee men anderen om de oren kan slaan, kan vastzetten en in de hoek drijven. Dit beroep op een universeel geldige, dwingende vorm van objectiviteit is dus vooral een politionele actie: zij dient om andersdenkenden het zwijgen op te leggen, om hen te dwingen de eigen conclusies als onontkoombaar te accepteren. Die politionele drang en dwang verraadt een diepe wens die de gehele filosofische traditie doortrekt, vanaf Socrates met zijn zogenaamd open dialogen (die de 'logica van de bankschroef' volgen, zoals Max Weber al opmerkte) via Marx met zijn ijzeren wetten van kapitalistische economie tot en met het subtiele rationalisme van Habermas en zijn 'dwangloze dwang van het betere argument'. De epistemologie heeft vaak gefungeerd als een oorlogsmachine, met logische bewijsvoering en methodologische zuiverheid als machtig schiettuig. Waarheidsretoriek is vooral een vorm van *power speech*. De hele *pointe* van de objectieve waarheid is immers dat zij dwingend en verplichtend is, en dus alle rechtsmacht heeft om zich universeel te verspreiden. Haar tegenspreken is zowel zinloos als onredelijk, en er is iets ernstig mis met degenen die haar durven te ontkennen.

Het grote gevaar van de stijlfiguur van de fact-free politics is dus dat links vervalt in een lichtere variant van dezelfde positivistische retoriek en dezelfde politionele waarheidspolitiek die wordt gevoerd door rechts. Hierin fungeren de feiten vooral als zekerheidsmachines, en het beroep op de waarheid als een manier om anderen in het eigen denkraam te persen. Het cruciale verschil ontstaat dus niet tussen links en rechts, of tussen een 'feitengeladen' en een 'feitenloze' politiek, maar tussen een absolutistische, autoritaire houding die de waarheid in pacht heeft en een minder stellige, relativiserende houding die de twijfel toelaat en bereid is het eigen perspectief en de eigen standpunten op de proef te stellen, te onderwerpen aan kritische toetsing. Zodra je de enige en laatste waarheid meent te bezitten en te belichamen (zoals Wilders in zijn proces uitstraalde en ook letterlijk zei) ben je niet langer geïnteresseerd in de tegenstander: die is een vijand die per definitie onwaarachtig en immoreel is, en dus moet worden vernederd, zo niet vernietigd. Als je geen spoor van twijfel kent, ben je niet geïnteresseerd in het democratisch debat. Zoals Marcel ten Hooven over Wilders schreef: 'Hij argumenteert niet, hij poneert stoerheden. Het gaat hem erom de show te stelen' (*De Groene Amsterdammer* 30 maart 2011).

Laten we daarom liever aanknopen bij Durkheims ervaring van perplexiteit en nog-niet-weten dan bij zijn positivistische stelligheid. Het verwijt van fact-free politics legt een onderscheid bloot tussen een stellige, absolutistische politiek en een vrijzinnige, zelfkritische politiek die het pluralisme van opvattingen en levensbeschouwingen waardeert en het democratisch debat ertussen koestert. Een houding die de eigen mening soeverein acht en heilig verklaart, botst met een houding die deze beschouwt als niets meer dan de voorzet van een discussie waarin men bereid is zich door anderen te laten overtuigen, van mening te veranderen. Ten diepste gaat het hier om het klassieke onder-

scheid tussen (fundamentalistisch) geloof en (vrijzinnige) rede. De politieke religie van de populistische zekerwetters kan door geen enkel feit, bewijs of tegenwerping aan het wankelen worden gebracht. Zij is onweerlegbaar, zij maakt zich immuun voor kritiek: precies datgene wat ze hun jihadistische tegenstanders verwijten. Hun beroep op de volkswijsheid en het gezonde verstand verraadt dezelfde stelligheid: 'volk' en 'waarheid' zijn als politiek symbolen synoniem en onderling verwisselbaar. Alles is gekleurd, alles is ideologie, alles is politiek. De eigen waarheid staat tegenover die van de tegenstander als goed tegenover kwaad, en er is geen *middle ground* waarop mensen elkaar met argumenten proberen te overtuigen. Ook voor Clinton was dit de kern van de zaak: fact-free politics is een politiek die de fundamentele bouwstenen van het politieke debat negeert. Mijn bezwaar geldt eveneens niet zozeer de *feitenloze* als wel de *argumentloze* en *kritiekvrije* politiek. Een redelijke politiek is niet zozeer een politiek die zich beroept op objectieve feiten als wel een politiek die wordt geïnformeerd door de georganiseerde scepsis, de kritische reflexiviteit en de geïnstitutionaliseerde twijfel die de werkelijke aanjager is van de wetenschappelijke creativiteit. Alleen in die relativistische zin wil ik een 'wetenschappelijk gefundeerde' politiek verdedigen. Anti-intellectualisme en minachting voor de wetenschap is precies dit: minachting voor het kritische debat en angst voor de daarmee gepaard gaande onzekerheden. Dat is dus niet hetzelfde als minachting voor de feiten, want feiten zijn niet veel meer dan retorische props, stutten, harders in de twee-componentenlijm van het goede argument. Feiten (en cijfers) zijn eigenlijk een ander soort argumenten. Maar zij zijn als zodanig wel degelijk van groot belang. Zij onderbouwen het betoog, niet als reïficaties die een rockbottom-fundering leggen, maar als interessante uitbreidingen, variaties en nuanceringen. Essentieel is daarbij de radicale afwezigheid van epistemologische dwang en plicht, van het dringende appel op de toehoorders dat zij deze visie dienen over te nemen of anders (een vrij Wilders-citaat) het dak op kunnen of naar de hel kunnen lopen.

Ook wij zullen moeten leren om de feiten te laten dansen op de maat van onze muziek. Ook wij moeten leren om de feiten te manipuleren, maar zonder ze te presenteren als onwrikbare dingen. Framing is overal: feiten vormen altijd al onderdeel van waarden gebonden en emotie geladen verhalen. Het gevaar van het discours van de fact-free politics is dat we te veel concessies doen aan de geloofs zekerheid van de tegenstander, die zijn framing beschouwt als de enige mogelijke en legitieme blik op de wereld, en die zijn eigen woordvoerderschap ontkent door zich te verschuilen achter de stugge ruggen van het fictieve echtpaar Henk en Ingrid. De feiten zijn rechts, zei Bolkestein. Misschien moet links daarom mét Hegel zeggen: des te erger voor de feiten.

Dick Houtman (rechts)

Wetenschap, ook maar een mening?

Over *fact-free politics* en alledaags postmodernisme

Dick Houtman

‘Wetenschap is ook maar een mening,’ zo stellen hedendaagse lolbroeken. In vooral linkse kringen kan men er de lol niet zo van inzien en ziet men de opkomst van ‘*fact-free politics*’ met lede ogen aan. Afgaande op de geluiden uit die hoek moet een dergelijke politiek iets verschrikkelijks zijn: slecht, irrationeel en bovenal rechts, zo niet extreem rechts. Deze categorische afwijzing van *fact-free politics* is nogal problematisch, al was het maar omdat zij verontrustende overeenkomsten vertoont met de bekrompenheid, kortzichtigheid en gelijkhebbigheid waarvan men Wilders en de zijnen beschuldigt.

Fact-based politics als *fact-free science*

Dat *fact-based politics* net zo onmogelijk en net zo irrationeel is als *fact-free politics* laat zich demonstreren aan de hand van een eenvoudig voorbeeld. Stelt u zich een onderzoeker voor die volgens de methodische regelen der wetenschappelijke kunst heeft aangetoond dat lage uitkeringen werklozen meer prikkelen om nieuw werk te zoeken dan hoge. Stelt u zich vervolgens een andere onderzoeker voor die volgens dezelfde regelen van dezelfde wetenschappelijke kunst heeft laten zien dat lage werkloosheidsuitkeringen sociaal lijden veroorzaken (denk aan kinderen die op schoolpleinen worden gepest omdat ze het verkeerde merk sportschoenen dragen, aan het ontbreken van middelen voor gezonde maaltijden aan het einde van de maand, of aan verjaardagsfeestjes die men moet laten lopen omdat de reiskosten niet kunnen worden opgebracht en/of omdat er geen geld is voor een passend cadeautje).

Twee onderzoeksbevindingen waarop wetenschappelijk gezien niets valt af te dingen, maar waarop desondanks geen politiek valt te baseren. Dat komt doordat de feiten niet voor zichzelf spreken, maar actief aan het praten moeten worden gebracht. Dat doet men door ze te voorzien van een morele interpretatie, ontleend aan normatieve ideeën over hoe de goede samenleving eruitziet. Definieert zo’n interpretatie sociaal lijden als het ‘echte’ probleem, dan kan men dat probleem proberen te bestrijden door de uitkeringen te verhogen; ziet men daarentegen inkomensoverdrachten zonder tegenprestatie als het ‘echte’ probleem, dan kan dat worden bestreden door ze juist te verlagen. Sociale problemen zijn kortom niet simpelweg ‘objectieve standen van zaken’, maar ook en vooral maatschappelijke misstanden, gedefinieerd vanuit een welbepaald moreel gezichtspunt. Zo’n gezichtspunt kan echter niet op wetenschappelijke gronden worden geselecteerd of gelegitimeerd, want waar het gaat om de morele vraag naar het karakter van de goede samenleving is de wetenschap niet bevoegd en moet zij er dus het zwijgen toe doen. De wetenschap kan slechts vaststellen of en in hoeverre iets het geval is. Of het ‘erg’ is of juist niet, is een vraag die slechts op religieuze of politiek-ideologische gronden valt te beantwoorden – men kan dat alleen maar ‘vinden’ of ‘menen’. Doen alsof de feiten wel voor zichzelf spreken, schaadt daarmee de kwaliteit van zowel de wetenschap als de politiek. Wetenschappelijke onderzoekers die dit doen, vermengen empirische

waarnemingen met morele oordelen. Zij bedrijven daarmee welbeschouwd geen wetenschap, maar politiek vermomd als wetenschap. Door het voorstellen van politieke standpunten als 'feiten' houden zij in zekere zin zelfs een *fact-free science* in stand. Politici die zich achter de resultaten van wetenschappelijk onderzoek verschuilen, verzaken op hun beurt hun maatschappelijke opdracht al evenzeer. Doordat zij het doen voorkomen alsof de feiten voor zichzelf spreken, ontlopen zij hun verantwoordelijkheid om ze te beoordelen in het licht van de maatschappelijke idealen die zij geacht worden te vertegenwoordigen.

De vermenging van wetenschap en politiek krijgt in de praktijk van het (beleids)onderzoek gestalte via de formulering van politiek vooringenomen onderzoeksvragen. Zo zullen linkse organisaties of onderzoekers meestal helemaal niet willen weten of lagere uitkeringen wellicht leiden tot grotere werkwillegheid, maar kan men hen voor onderzoek naar de vraag naar het menselijk leed dat dergelijke uitkeringen veroorzaken juist altijd wakker maken. Omgekeerd zullen rechtse organisaties of onderzoekers ditzelfde leed juist liever buiten hun onderzoek willen manoeuvreren, hoewel het ironisch genoeg noodzakelijk is om de door hen zo begeerde toename van de werkwillegheid te bewerkstelligen.

Belangrijk is dat men de bevindingen van onze twee fictieve onderzoekers niet botweg in de rigide mallen van 'waar' of 'onwaar' kan gieten. Ze zijn immers allebei 'waar' in de zin dat men in beide gevallen ook iets anders had kunnen vinden, bijvoorbeeld dat de hoogte van de uitkeringen er helemaal niets toe doet. Tegelijkertijd zijn ze echter niet 'waar' in de zin van een politiek neutrale afspiegeling van de sociale werkelijkheid, want in beide gevallen worden onwelgevallige feiten keurig netjes buiten het blikveld gehouden. De vandaag de dag populaire stelling 'dat wetenschap ook maar een mening is', is kortom onhoudbaar, net als de stelling 'dat wetenschap geen mening is, maar een afspiegeling van de werkelijkheid'.

Het is aan onderzoekers die weigeren om zich voor politieke karretjes te laten spannen om als wetenschap vermomde politieke praktijken aan de kaak te stellen. Het is aan hen om te wijzen op die andere problemen van die andere groepen, die door beleids-onderzoek onzichtbaar worden gemaakt, en die door op basis ervan genomen beleidsmaatregelen zelfs nog worden verhevigd of geïntensiveerd. Dergelijke 'onbedoelde neveneffecten van beleid' zijn het even tragische als onvermijdelijke gevolg van de verabsolutering van bepaalde probleemdefinities ten koste van andere. Ze zijn de beleidswetenschappelijke tegenhanger van wat men in militaire kringen *collateral damage* noemt.

Positivisme en postmodernisme

Natuurlijk zullen onderzoekers in de praktijk zo hun eigen ideeën hebben over de morele en politieke implicaties van eigen of andermans onderzoek. Zij zijn per slot van rekening ook maar mensen. Zo'n normatief 'vinden' dient volgens de klassieke Duitse socioloog Max Weber (1856-1920) echter scherp te worden onderscheiden van het sociaalwetenschappelijke 'weten.' Hoewel deze door Weber bepleite scheiding van wetenschap en politiek in mijn ogen juist in het hedendaagse gepolariseerde politieke klimaat een krachtige herwaardering verdient, is zij sinds de opkomst van het postmodernisme in

de jaren zestig bij velen juist in onmin gevallen. Dat is bepaald niet vrij van ironie, want welbeschouwd preludeert Webers kennisleer eerder op het postmodernisme dan dat zij hiermee contrasteert.

Webers doctrine van de waarderingsvrijheid is sinds de jaren zestig echter ten onrechte vaak opgevat als verbonden met een naïef positivisme. Deze interpretatie wordt opmerkelijk genoeg niet alleen gehuldigd in postmoderne kringen, waar men een dergelijk positivisme met kracht van de hand wijst, maar ook in kringen waar men zo'n positivisme juist als min of meer onproblematisch voorstelt. Daarmee ziet men in beide gevallen de *kwintessens* van Webers doctrine over het hoofd: dat sociaalwetenschappelijke kennis nooit een rechtstreekse afspiegeling van de sociale werkelijkheid behelst, maar altijd en onontkoombaar cultureel wordt gemedieerd. Anders gezegd: dat de verwerving van sociaalwetenschappelijke kennis altijd plaatsvindt vanuit een waarde gebonden probleemdefinitie, waarvan niet wetenschappelijk kan worden 'aangetoond' dat zij 'beter' of 'meer waar' is dan enige andere, zodat het sociaalwetenschappelijke 'weten' altijd partieel en eenzijdig is. Wat vaak over het hoofd wordt gezien, is dat deze laatste notie in Webers kennisleer fundamenteeler is dan zijn doctrine van de waarderingsvrijheid, want als *kennissociologisch feit* aan deze aan onderzoekers te stellen *morele eis* ten grondslag ligt. Wanneer sociaalwetenschappelijke kennis niet simpelweg een afspiegeling van de sociale werkelijkheid is, maar altijd mede het product van selectie en interpretatie op basis van een waarde betrokken gezichtspunt, dan kunnen onderzoekers op basis van hun onderzoeksresultaten immers niet langer morele of politieke oordelen vellen. Doen zij dat wel, dan handelen zij als de goochelaar die tegen het einde van zijn voorstelling onder luid applaus van het publiek het konijn dat hij eerder onder zijn oksel had gefrommeld er weer triomfantelijk onder vandaan trekt.

Voor zover een eenzijdige *fact-free politics* irrationeel is, en schadelijk voor zowel wetenschap als politiek, is *fact-based politics* dat kortom evenzeer, wat de onophoudelijke kritiek van links op *fact-free politics* nogal problematisch maakt. Deze kritiek berust op een veronachtzaming van culturele complexiteit en meerduidigheid die ironisch genoeg verontrustende overeenkomsten vertoont met de bekrompenheid, kortzichtigheid en gelijkhebbigheid waarvan Wilders en de zijnen worden beschuldigd. Uiteindelijk valt *fact-based politics* net zo moeilijk te verzoenen met multiculturele verdraagzaamheid als *fact-free politics*.

De linkse jaren zestig: de verbeelding aan de macht

Dat wij vandaag de dag worden geconfronteerd met *fact-free politics* is wat mij betreft kortom minder opmerkelijk dan dat zovelen zo lang hebben geloofd dat zoiets als *fact-based politics* mogelijk zou zijn. Dit laatste is nog opmerkelijker wanneer wij ons realiseren dat bijna een halve eeuw geleden niet rechts, maar links een dergelijke *fact-based politics* de wacht aanzegde. In de jaren zestig was de bonte verzameling van fanatieke politieke activisten, ludieke culturele anarchisten en dromerige spirituele zoekers het over één ding immers roerend eens. De droom van de Verlichting was ontaard in de nachtmerrie van de technocratie met zijn kille amorele rationaliteit, zijn onpersoonlijke bureaucratische regels en zijn sociale rollen die het individu vervreemdden van wie het 'werkelijk' was.

De wetenschap bleef in dit culturele en politieke klimaat niet buiten schot. Zij werd ontmaskerd als de drijvende kracht achter, en de grote legitimeringsmachine van, 'De Technocratie' aka 'Het Systeem'. De rol van de wetenschap, zo meenden de naar meer vrijheid, vrede en democratie hunkerende jongeren destijds, was om mensen te laten geloven dat zij in een samenleving met een minimum aan onrecht en onvrijheid leefden. De wetenschap, zo luidde het verwijt, was slechts gericht op de wereld zoals zij feitelijk was, terwijl het toch een stuk belangrijker was om zich druk te maken over hoe zij zou moeten zijn. Daarmee waren de jaren zestig onmiskenbaar een tijdperk van linkse *fact-free politics*. Aan de feiten moest men zich niet te veel gelegen laten liggen, want de verbeelding moest aan de macht. En uiteraard: als de theorie niet strookte met de feiten, dan was dat des te erger voor de feiten. Met de hedendaagse *fact-free politics* is er kortom weinig nieuws onder de zon en er is ook al niets inherent 'links' of 'rechts' aan. *Fact-free politics* is gewoon de min of meer logische reactie op een diep gevoelde onvrede over de samenleving en haar instituties – een onvrede die ertoe leidt dat ideeën over hoe de wereld zou moeten zijn belangrijker worden dan kennis over hoe zij feitelijk is.

Alledaags postmodernisme

Toch is het wantrouwen ten aanzien van de wetenschap vandaag de dag maatschappelijk dieper geworteld dan vier decennia geleden. Destijds bestond het postmodernisme zelfs in intellectuele kringen nog nauwelijks, maar inmiddels is het alledaags geworden en doorgedrongen tot in de haarvaten van de samenleving. De overtuiging dat wetenschappelijke kennis altijd eenzijdig en nooit politiek neutraal is, is steeds meer een culturele gemeenplaats geworden. Dat komt niet doordat inmiddels ook Henk en Ingrid de boeken van Lyotard, Derrida en Foucault hebben gelezen, maar doordat de wetenschap de afgelopen decennia zichtbaarder dan ooit verbonden is geraakt met politieke en maatschappelijke belangen.

Wetenschappelijk onderzoek is een steeds belangrijkere legitimerende rol gaan spelen, of het nu gaat om het bekritisseren of rechtvaardigen van overheidsbeleid of om het verlenen van keurmerken aan personenauto's, voedingsmiddelen of toiletverfrissers. Onder het mom van 'kennisvalorisatie' zijn onderzoekers de markt op en de media in gejaagd. De resulterende zee aan beleids- en toepassingsgericht onderzoek, gebaseerd op 'gegeven' probleemdefinities en doelstellingen, heeft de intellectuele reflexiviteit en kritische zin – zo broodnodig voor een gezonde rolverdeling tussen wetenschap en politiek – inmiddels vérgaand ondergraven.

Hier komt dan nog bij dat de media een steeds grotere rol zijn gaan spelen bij het zichtbaar maken en uitvergroten van de onderling strijdige kennisclaims waartoe een en ander leidt. Hedendaagse media, de commerciële televisie en het Internet voorop, hebben geen boodschap aan datgene wat de wetenschap van religieus en politiek-ideologisch geloof onderscheidt: haar nadruk op het belang van methodische twijfel en de onmogelijkheid van zekerheid. De hedendaagse media zijn niet geïnteresseerd in intellectuele reflexiviteit, kritische distantie en scepsis. Ze prefereren *sexy oneliners* en ongenueanceerde zekerheden, of liever nog: deskundigen die het zo hartgrondig met elkaar oneens zijn dat zij elkaar retorisch de hersenpan inslaan.

Bijgevolg worden niet wetenschappelijk geschoolden vandaag de dag via televisie, Internet, radio, kranten en tijdschriften vrijwel dagelijks geconfronteerd met wetenschappelijke meningsverschillen en strijdige onderzoeksresultaten. ‘Die wetenschappers roepen ook maar wat,’ zo denken Henk en Ingrid dan, want zoals de godsdienstsocioloog Peter Berger al bijna een halve eeuw geleden heeft betoogd, stimuleert de blootstelling aan concurrerende waarheidsclaims een relativering van al die waarheidsclaims.

De kennisvalorisatieparadox

Dit is de kennisvalorisatieparadox: het overspannen vertrouwen dat wetenschap religie en politieke ideologieën overbodig zou kunnen maken, leidt er inmiddels toe dat ook de wetenschap steeds minder serieus wordt genomen. De vergaande vermenging van wetenschap met politiek heeft ertoe geleid dat wetenschap inmiddels, net als religie en politiek, volgens velen ‘ook maar een mening is’. Meehuilen met de wolven in het bos over *fact-free politics*, en daarmee suggereren dat politiek *fact-based* zou moeten of kunnen zijn, gooit slechts extra olie op dit anti-intellectualistische vuur. Verstandiger ware het om wetenschap en politiek juist weer eens wat meer uit elkaar te gaan halen, zodat de wetenschap weer wat wetenschappelijker en de politiek weer wat politieker wordt.

Sjoerd Karsten (links) en Dick Pels

Onvermijdelijke dilemma's in het beleidsgerichte onderzoek

Sjoerd Karsten

Stelt u zich eens voor: u heeft zojuist van een specialist gehoord dat uw ziekte niet te genezen valt. Hoe groot is de kans dat u voor een 'second opinion' gaat naar een andere specialist? Hoe groot is de kans dat (eventueel na het tweede oordeel) u gaat 'shoppen' in het alternatieve circuit? Nu echter het geval, dat u bij de eerste specialist te horen heeft gekregen, dat alles in orde is. Gaat u dan nog te rade bij een andere specialist? Waarschijnlijk niet. Met andere woorden, er moeten verschillende dokters aan te pas komen om een overtuigend bewijs te leveren als er iets mis is, maar een enkele volstaat om overtuigd van te zijn van een blijde boodschap. Een soortgelijk gevoel overkwam mij het afgelopen jaar als beleidsonderzoeker. Samen met mijn collega Henk Blok van het Kohnstamm Instituut leverden we vorig najaar een rapport af over het thuisonderwijs in Nederland; of liever gezegd: hoe het kinderen vergaat met een vrijstelling van de leerplicht vanwege richtingbezwaar, zoals dat in het officiële jargon heet. Het gaat om ongeveer driehonderd kinderen.

Geen gemakkelijk onderzoek. Maar goed, wij stelden vast dat deze kinderen – volgens de ouders die wij hebben geïnterviewd – op consciëntieuze wijze onderwijs krijgen, en ook succesvol zijn in hun vervolgonderwijs en hun algemene ontwikkeling. Wij rapporteerden ook hoe andere landen in Europa het thuisonderwijs reguleren. De minister oordeelde op basis van ons rapport dat verdere regulering van het thuisonderwijs in Nederland niet nodig was; het ging om zeer kleine aantallen en zat wel goed; en de Kamer heb ik er verder niet over gehoord.

Toen kwam nauwelijks twee maanden later het bericht dat ouders van het, te sluiten, Islamitisch College in Amsterdam van plan waren ook ontheffing van de leerplicht aan te vragen; nog geen tweehonderd kinderen. Ik noem die aantallen, omdat het nog steeds om een heel kleine groep gaat. Dertig Kamervragen volgden; de pers dook er op. De minister begon te twijfelen over haar eerder ingenomen standpunt. In de Vaste Kamercommissie werd ons rapport uitvoerig besproken. Er waren Kamerleden die het rapport prezen om zijn degelijk wetenschappelijke karakter, maar er waren ook Kamerleden die hun twijfels uiten bij de waarde van het rapport. Kortom, de ideale situatie om tot verder onderzoek te besluiten.¹

Hoe moeten we dit verschijnsel verklaren? Houden beleidsmakers zich niet aan de feiten? Of erger, oordelen zij liever los van de feiten, zoals de notie van 'fact-free politics' suggereert? Ik denk van niet. Er zijn twee heel goede verklaringen te vinden. De ene is meer psychologisch, de andere meer sociologisch van aard.

¹ Ik ga niet verder in op de inhoudelijke kant van de zaak. Het gaat mij hier louter om de omgang met een beleidsgericht onderzoek.

Allereerst de *psychologische*; die zoekt de verklaring primair in de menselijke aard en geldt ook voor de eerste casus (onze verhouding tot medici). De centrale gedachte daarbij is dat mensen minder sceptisch zijn over wenselijke dan over onwenselijke informatie. Dat heet in de wetenschappelijke literatuur: *gemotiveerd scepticisme* (een term afkomstig van Ziva Kunda).

Dat wil niet zeggen dat mensen 'negatieve' informatie nooit zullen accepteren, maar wel dat de barrières groter zijn. Die barrières zijn des te groter naarmate de kwestie meer raakt aan dieperliggende emoties of controverses (waarde conflict). Het komt dus niet door gebrek aan aandacht voor onwenselijke informatie, zoals aanvankelijk werd gedacht (de traditie van selectieve aandacht). Integendeel, het is heel goed mogelijk dat de onwenselijke informatie of feiten juist direct de aandacht trekken, zolang deze informatie de indruk wekt verworpen te kunnen worden of de beslissing op basis van die informatie omkeerbaar lijkt.

Daarom is men in het onderzoek naar dit fenomeen momenteel erg geïnteresseerd in het mechanisme achter de eerste oordeelsvorming over de geldigheid van informatie. Een aantal onderzoekers wijst in dit verband op het onderscheid naar 'ontkenning van de feiten' (dat wil zeggen het ontkennen van de geldigheid) en 'ontkenning van de implicaties' (dat wil zeggen het accepteren van de informatie, maar het ontkennen van de ongewenste gevolgen). Vaak is het zo dat individuen vaak beginnen met het eerste, om vervolgens terug te vallen op het tweede. Dit laatste is een nogal belangrijke vaststelling voor beleidsgerichte onderzoekers.

In het beleidsgerichte onderzoek, anders dan het meer academisch gerichte onderzoek, kan men niet volstaan met een inschatting van de effecten van een reeks van factoren op een gegeven variabele ('het probleem'), maar moet men ook rekening houden met de impact van die factoren op andere variabelen. Dit is het probleem van het neven-effect. Je zou kunnen beweren dat het onethisch is van een onderzoeker als die daar geen aandacht aan besteedt. De beleidsmaker kan men 'blij' maken met dat 'iets werkt' (zoals een bepaald medicijn werkt), maar de gevolgen kunnen schadelijk zijn als de bredere implicaties niet in beschouwing worden genomen. Maar juist in dat schemergebied gaan zowel opdrachtgever als onderzoeker vaak in de fout. Naar mijn idee vinden daar, mede onder invloed van de media ('Wat ziet u nu als oplossing?'), de meeste debatten over de geldigheid van de informatie plaats.

Een *sociologische* verklaring vinden we in het werk van Peter Weingart. Omdat ik zijn bijdrage zo fundamenteel vind, geef ik het hier in grote lijnen weer.

In de eerste plaats constateert hij dat tegelijk met de *verwetenschappelijking van de politiek* een *politisering van de wetenschap* plaatsvindt. Terwijl men aanvankelijk twijfels had over de legitimiteit van wetenschappelijke kennis in de politiek (de angst van een technocratie: de niet democratisch gekozen expert die het voor het zeggen heeft), heeft de algemene toegankelijkheid van wetenschappelijke kennis geleid tot een soort concurrentiestrijd tussen deskundigen in de publieke ruimte (nu met de eurocrisis zien we er weer dagelijks prachtige voorbeelden van). Deze strijd intensificeert op zijn beurt de controverses in de politiek in plaats dat kennis de inhoud van het politieke proces en de besluitvorming verbetert.

Ik heb dat zelf kunnen ervaren met het onderzoek naar segregatie. Zo poneerde een Kamerlid dat wat hem betreft Jaap Dronkers mag blijven, maar mensen zoals Geert Driessen en ik mogen verdwijnen. Met andere woorden: onderzoekers worden inzet van politieke strijd en daarmee, misschien geheel tegen hun zin, gepolitiseerd. En eerlijk gezegd, onderzoekers hebben daar zelf geen goed antwoord op: doorgaan met de naïeve veronderstelling dat zij echt neutraal zijn en/of blijven geloven dat hun kennis geen legitimerende functie vervult voor welk standpunt dan ook. Ook degenen die zich neutraal opstellen, weten drommels goed dat de door hen aangedragen kennis in verschillende stadia van het politieke proces een belangrijke factor kan spelen: bij de agendavorming, besluitvorming, uitvoering en evaluatie. Zij zijn misschien ontsnapt aan het simpele model van de technocraat, maar vergeten dat de wetenschap, vaak met behulp van de media, een belangrijke speler in het politieke systeem is geworden. Met de verwetenschappelijking van de politiek (het rationele model waarop de bestuurswetenschappen sinds Hoogerwerf min of meer berusten) is de wetenschap deel geworden van het politieke proces en gepolitiseerd geraakt. Wetenschap en politiek kunnen niet zonder elkaar. Dat brengt me op het tweede punt dat Weingart aanroert.

Het gebruik van wetenschappelijke kennis en deskundigen is aan inflatie onderhevig. Ook al heeft wetenschappelijk kennis zijn autoriteit voor een belangrijk deel verloren, toch kunnen beleidsmakers niet meer zonder onderzoek en de arrangementen die daarbij horen. Soms heb ik zelfs de indruk dat men in de politiek de vlucht naar voren zoekt. De enorme populariteit van het begrip 'evidence-based policy-making' is daar een goed voorbeeld van. Tegelijkertijd stellen ook onderzoekers hun beeld niet bij over de relatie tussen wetenschap en politiek. Zij stralen nog steeds iets uit van 'vertrouw' mij, want ik vertegenwoordig de 'waarheid'. Het resultaat is dat nu in de eerste plaats niet-deskundigen (moeten) uitmaken wat de 'waarheid' is: beleidsmakers en het brede publiek. Dat zien we ook bij andere deskundigen. Zo vroeg de jonge plaatsvervanger van mijn huisarts bij een bezoek: 'En wat heeft u zelf al uitgezocht over uw klachten?' Ook hoor ik collega-onderzoekers wel eens klagen dat zij nooit voor advies worden gevraagd. En wat is het standaardadvies van de succesvolle onderzoekers dan steevast? Zoek meer de publiciteit! Een nieuw verschijnsel dat de inflatie van het wetenschappelijk onderzoek goed weergeeft, is de oprichting van een 'ultieme autoriteit'. Een bekend voorbeeld is het klimaatpanel. En wat als die weer aan gezag inboet... Een ander voorbeeld zijn de wetenschappelijk adviescommissies; niet commissies die zelf advies geven op basis van eigen onderzoek, maar de waarde van andermans onderzoek beoordelen op geldigheid en bruikbaarheid. Ik zit zelf in zo'n commissie. En streng dat we zijn! De keerzijde van die strengheid is dat zo gemakkelijk het beeld wordt bestendigd dat veel onderzoek er weinig of niets toe doet. De paradox is dat, als zelfs bij een forse verbetering van de kwaliteit van het onderzoek (geen overbodige luxe), de status van onderzoeksresultaten niet stijgt. Tijdens het hoogtepunt van de Koude Oorlog, in 1959, kwam Charles Lindblom met zijn klassieke artikel waarin hij het proces van politieke besluitvorming heel sceptisch aanduidde als 'voortmodderen' (*muddling through*). In datzelfde jaar zag ik vanaf de eerste tot de laatste minuut een ernstig verkeersongeval. Mij werd echter door de politie niets gevraagd: ik was te jong. In de jaren zestig en zeventig werd in de bestuurswetenschappen een rationeel proces van beleidsvorming bepleit; de wetenschap moest vanaf het

begin van het politieke proces een belangrijke rol spelen. In 1969, op het hoogtepunt van de culturele revolutie, zetten wij ons als kritische studenten af tegen dit technocratische model. Maar we stonden nog buiten elk systeem.

Nu vele jaren later, midden in de golf van op evidentie gebaseerd beleid, wordt mij als wetenschappelijke deskundige vaak om advies gevraagd. Ik zie het als mijn opdracht dat naar eer en geweten te geven, ongeacht het politieke standpunt van de opdrachtgever. Daarmee ben ik een (klein) radertje in het systeem van wetenschap en politiek. Maar ben ik nu zoveel beter af dan dat kleine jongetje dat ik in 1959 was? Eén ding is zeker: tot een stabiele balans tussen wetenschap en politiek komt het nooit.

Fact-free politics gezien door de ogen van een politicus

Eimert van Middelkoop

Dank allereerst voor de uitnodiging. Ik heb gestudeerd aan de Erasmus Universiteit, als socioloog, leerling van onder anderen de grote socioloog Jacques van Doorn. Ik denk dat dit mijn eerste uitnodiging is als socioloog in een vaksociologische kring, ik stel het zeker op prijs.

Toen ik werd gebeld met de vraag: wil je iets zeggen over fact-free politics, had ik dat begrip weleens langs zien komen, maar ook niet veel meer dan dat. Hooguit had ik een vage intuïtie wat daar onder zou kunnen worden verstaan. Maar ik houd er wel van om via zo'n prikkel na te denken en ik heb dat gedaan met de ervaringskennis die ik als politicus, Tweede Kamer, Eerste Kamer, Kabinet heb opgedaan. Het is vooral een sociologisch/historische verkenning geworden. Vanuit mijn ervaring als politicus valt er wel iets over te zeggen.

Polemisch

In de eerste plaats valt natuurlijk op dat fact-free politics zich vooral presenteert als een polemisch begrip. Eerdere sprekers hebben dat ook al wel gezegd. Wat opvalt, is dat het begrip zich lijkt aan te dienen als een kritiek van links op het populisme van rechts. De eerste waarneming is dan ook: hier is weer de zoveelste vorm van betweterij van links in een nieuw jasje, de verlichten tegen de dommen. Althans dat beeld komt op uit een eerste verkenning van de literatuur.

Als je wat dieper duikt, dan is er ook iets van een oprechte verbazing of verbijstering, misschien wel een soort angst van de redelijken voor de confrontatie met de nieuwe wereld van het gevoel, van de onderbuik, het irrationele. Angst voor een vorm van nihilisme dat de macht zoekt en een plaats opeist binnen de kaders van onze democratie.

Wij zitten met dit thema al snel op het niveau van de filosofie waar Dick Pels begrijpelijkerwijs vrij uitvoerig op is ingegaan. We komen dan allerlei epistemologische thema's tegen, zoals vormen van kennis, ervaringskennis, methodisch verworven wetenschappelijke kennis, openbaringskennis of positieve wetenschap. En voor je het weet heb je een klagerig debat over de Europese beschavingsgeschiedenis eindigend in de post-moderniteit. Ik laat dat liggen, maar heb met belangstelling naar wat Dick Pels hierover opmerkte, geluisterd.

Ik wil inzoomen op dat beperktere veld, het actuele politieke vertoog, de politieke omgang met wetenschappelijke kennis en enkele impressies uit de politieke praktijk doorgeven. Ik zal dat doen aan de hand van drie voorbeelden uit mijn eigen ervaring. Twee hebben inderdaad een connotatie met het populisme en de postmoderniteit, de derde heeft meer te maken met de Gesinnungsethik, een begrip dat we vooral kennen uit het werk van Max Weber en dat ik nog heel vaak tegenkom als ik sociaal filosofische literatuur lees, maar ook heb leren kennen in de politieke praktijk.

Eimert van Middelkoop

Het klimaatvraagstuk

Het eerste voorbeeld betreft het klimaatvraagstuk. Voor de jongelui in de zaal: in 1989 viel het kabinet-Lubbers over het reiskostenforfait. Dat zijn we allemaal al lang weer vergeten, het was een klein onderwerp dat verwees naar het grotere milieudebat dat toen op gang kwam. Het milieuthema was ook inzet in de verkiezingen van dat jaar en ook in de verkiezingen van 1994. Er is in die tijd heel veel wetgevend werk verricht en altijd met behulp van zeer veel wetenschappelijk onderzoeksmateriaal. In 1995 besloot de Tweede Kamer ter zake van een nieuw milieuthema zichzelf de vraag te stellen: is er een probleem met het klimaat, het CO₂-vraagstuk, en zo ja, wat moeten wij eraan doen? Er werd een parlementaire onderzoekscommissie in het leven geroepen en daar ben ik voorzitter van geweest, vandaar mijn bevindelijke kennis met dit onderwerp. Ik kan daar uitvoerig over vertellen, dat zal ik niet doen, maar de ontmoeting tussen de subcultuur van de politici en die van de KNI-geleerden, om het maar even simpel te zeggen, is heel boeiend en ook heel leerzaam geweest. De commissie was zich bewust van de politieke gevoeligheid van het vraagstuk en begreep dat haar bevindingen wel eens alarmerend zouden kunnen zijn. Zo zouden de consequenties voor de economie heel ingrijpend kunnen zijn en misschien zelfs, om dat maatschappijkritische woord te gebruiken, althans dat vinden sommigen, een andere levensstijl vereisen. Interessant en ook relevant voor ons thema was dat, voor zover ik mij nu herinner, er geen moment is geweest dat wij een poging hebben gedaan om de feiten te ontkennen of wetenschappers opzij te zetten. Ik heb ademloos naar die KNI-mensen geluisterd, ook een beetje vanwege de esoterie die de natuurwetenschap heeft voor een socioloog. Ik was allang blij dat ik het een klein beetje kon begrijpen en dat is ook een van de momenten in mijn leven geweest dat ik profiteerde van het feit dat ik ooit HBS-B heb gehad. Wij werden wel dol van alle wetenschappelijke onzekerheden die ons werden voorgehouden en die – dat begrepen wij heel goed – een uitdrukking was van wetenschappelijke integriteit, want er kleefden nog zeer veel onzekerheden aan de resultaten van wetenschappelijk onderzoek op dat moment en dat werd ons medegedeeld. Wij noteerden dat allemaal zorgvuldig in de angstige wetenschap dat op enig moment wij toch een conclusie moesten trekken. Overigens kwam ook toen, evenals recentelijk, de discussie en de argwaan langs rondom het IPCC, International Panel on Climate Change, een instituut van de VN. Zoals u ongetwijfeld weet, doet het IPCC zelf geen onderzoek maar rapporteert alleen de laatste stand van zaken in het wetenschappelijk onderzoek overal ter wereld. Toen wij in onze commissie erachter kwamen dat dat rapport werd samengesteld aan de hand van landen-delegaties, waarin niet alleen wetenschappers, maar ook ambtenaren zaten, sloeg echt, en dan zeg ik het een beetje netjes, de vlam in de pan; want ambtenaren, dat was ons soort volk, dat was de politiek en die zouden de wetenschap bezoedelen. Dus er ontstond ook in onze parlementaire commissie aanvankelijk een zeker wantrouwen tegen het IPCC. Wij hebben dat allemaal keurig laten uitzoeken, hoorzittingen gehouden, mensen ook daarover binnengehaald en hebben dat probleem verder opgelost. Ik zal de details laten liggen. Maar het interessante vind ik, dat er bij ons echt een zorg was over die integriteit van het wetenschappelijk proces. Nogmaals, een mooi rapport, er is veel mee gedaan, het was een stevig fundament voor het klimaatbeleid en het rapport werd door de Tweede Kamer kamerbreed aanvaardt.

In mijn tijd, in 1995, hadden we al te maken met klimaatdissidenten, zo noemden zij zichzelf. Dat waren wetenschappers die een andere invalshoek hadden, maar wel deel uit maakten en wilde blijven maken van de wetenschappelijke gemeenschap, maar nu kom ik politici tegen die gewoon ontkennen dat er een klimaatvraagstuk is, die het een leerstuk van de linkse kerk noemen, en zo de twijfel over het IPCC en het klimaatvraagstuk opnieuw voeden. Wanneer ik dan nu het klimaatdebat volg, dan kom ik voor het eerst en anders dan destijds een houding tegen die je fact-free zou kunnen noemen. Een zich afwenden sowieso van de wetenschap. Fraaie voorbeelden zijn te noemen, tot en met de sfeer van verdachtmakingen aan toe. Er zijn een jaar geleden weer debatten in de Kamer over geweest, tot en met het voorstel om het KNMI maar op te heffen. Kortom, een politisering van het thema op een zodanige manier dat je het kunt wegzetten in het vijandige linkse kamp, waarna de feiten er natuurlijk niks meer toe doen, want die feiten zijn inmiddels links gemaakt en dienen dus te worden tegengesproken of ontkend. Dit is mijn eerste voorbeeld van fact-free politics, ik kom er later nog even op terug.

Europa

Het tweede voorbeeld is van een heel andere aard, het debat over Europa. Ik ben ook negen maanden (démisionair) minister van WVI geweest, en mijn voorbeeld gaat over de doorvoering van een richtlijn van de Europese Commissie voor woningbouwcorporaties over de implementatie waarvan mijn voorgangers met Brussel hadden onderhandeld. De feiten doen er nu niet toe, ze zijn complex, voor de sector zeer belangrijk, en politiek gevoelig. Je komt in de Kamer natuurlijk het voorspelbare verzet tegen van de sector, maar het meest opvallend was dat ik met mijn Europese argumentatie totaal geen gehoor of begrip ondervond in het debat met de Kamer. Sterker nog, het wakkerde slechts het verzet aan. Op dat moment verkeerde ik ook nog eens in een zeer demissionaire situatie, dus mijn positie was buitengewoon labiel. Maar ik kreeg te horen in de Kamer, letterlijk: met Europa hebben wij niks te maken, heer minister. Of: u gaat maar in Brussel uitleggen dat wij dit niet acceptabel vinden. Ik ben toen maar, ik had er wel aardigheid in, brieven naar de Kamer gaan sturen, waarin ik nog eens ging uitleggen hoe het precies verdragsrechtelijk en juridisch in elkaar zat, wat een Europese richtlijn was, wat het zou betekenen als je die aan je laars lapt, enzovoorts. Het resultaat was nihil. Er was echt sprake van een zich bewust afsluiten van politieke en juridische feiten. Het nieuwe, en daarom is dit voorbeeld zo aardig, was dat het verzet ook van de Partij van de Arbeid en van D66 kwam, vanouds toch erkend eurofiële partijen. Sommigen weten wellicht dat ik als Kamerlid destijds een solide reputatie had opgebouwd als eurocriticus, maar ik verkeerde nu in een precies tegenovergestelde positie; ik moest uitleggen dat ze toch echt Europa moesten respecteren. Dat was een andere houding, een laten prevaleren van de eigen onwil boven onmiskenbare rechtspolitieke gegevens. Ik heb het in mijn eurokritische verleden nooit in mijn hoofd gehaald om de rechtstatelijke werkelijkheid van Europa te ontkennen. Je kon het wel bestrijden, je kon voor het referendum over het Constitutioneel Verdrag van 2005 zijn, maar je er niet voor afsluiten. Het was een vervreemdende ervaring, zo'n ontkenning van, in dit geval, juridische, relevante rechtspolitieke feiten. Tegelijk begreep ik dat het te maken had met, en nu chargeer ik een beetje, een nieuwe postmoderne

generatie die veel minder kennis had van, misschien zelfs niet wilde hebben, van betrokkenheid bij het Europese project. Ik vond dit een irrationeel moment.

Militaire missie

Dan het derde voorbeeld, de Kunduz-missie. De Nederlandse politiek heeft al twintig jaar ervaring met het uitzenden van militairen. Er is in die jaren een keurige rolverdeling tussen het verantwoordelijk Kabinet en de controlerende Kamer ontwikkeld. Het Kabinet moet een besluit nemen, informeert de Kamer op een bepaalde, geprotocolleerde wijze en de Kamer toetst dat vervolgens. In die twintig jaar is de Kamer altijd wel zo verstandig geweest om het beschrijven van de relevante feiten van het missiegebied over te laten aan de verantwoordelijke ministers en een besluit tot uitzending ex artikel 100 Grondwet op vergelijkbare wijze te beoordelen als een verdrag. Daar kun je niets aan wijzigen, dat is voor of tegen. Je kunt er heel lang over discussiëren, ik heb destijds over de parlementaire goedkeuring van het Verdrag van Maastricht 32 uur met mijn collega's gediscussieerd, maar het was ja of nee, je kon er niks aan veranderen. Dat geldt eigenlijk ook voor dit soort onderwerpen.

Voor het eerst is die missie, met welbewust voorbij zien aan relevante feiten, op de maat van het Binnenhof gesneden. Dat heeft ook te maken met de bijzondere Kabinets-samenstelling die wij nu hebben. Ik houd het bij dit onderwerp kort, maar ik denk dat u wel begrijpt wat ik bedoel. Fact-free is iets te veel gezegd, dan zou ik zeker Groen Links en wellicht ook mijn eigen partij onrecht aandoen, maar hier is wel sprake van het je afsluiten voor feiten op grond van gezindheidspolitieke overwegingen. Gezindheid wil zeggen: ik ben bereid om goed te doen, ook om een zekere verantwoordelijkheid te nemen, maar alleen op mijn eigen voorwaarden.

Reputatie wetenschap

Dit zijn mijn drie voorbeelden ontleend aan mijn eigen politieke ervaringen. Het zijn onderscheiden, ongelijksoortige illustraties, maar ze hebben met elkaar gemeen dat er sprake is *high politics*, allemaal zware politieke onderwerpen. Het gaat om meer dan rechtspopulisme, al is er wel op filosofisch niveau een verbinding tussen rechtspopulisme en fact-free politics. Natuurlijk, er zijn ongetwijfeld meer van dat type illustraties. Bijvoorbeeld wat er in het coalitieakkoord staat over asiel, over immigratiepolitiek. Over het integratiebeleid heb ik nog nagedacht, dat is niet zozeer fact-free, want daar worden de feiten in zeer hoge mate geïdeologiseerd en dus niet genomen zoals ze zich hebben voorgedaan. Ik heb als wv1-minister ook wat debatten meegemaakt over bijvoorbeeld het 'Marokkaanse straattuig', waarbij de feiten alleen maar een aanleiding waren voor onderbuikverhalen. Felle, harde debatten, waarbij de werkelijke feiten er absoluut niets toe deden. Een desinteresse voor wat er werkelijk aan de hand is. En dat is ook nieuw, dat zeer ontremde discours. Hier praat ook een beetje de oud-parlementariër die dat met pijn in zijn hart constateert.

Er valt ook nog het een en ander te zeggen over bijvoorbeeld de veranderende cultuur en het publieke imago van de wetenschap. Toen ik hierheen reed, hoorde ik op de radio dat er weer een hoogleraar was ontslagen, in dit geval in Rotterdam, vanwege een vorm van fraude of in elk geval fout handelen. Dit soort gevallen is natuurlijk zeer schadelijk

voor de reputatie van de wetenschap! Het economendebat dat we in de jaren zeventig hadden, waarvan een groot gezag uitging, is ook helemaal verdwenen. Dat draagt stellig bij aan de verwarring op dit moment ter zake van het vinden van de juiste aanpak in de monetaire en financiële crisis in Europa. En ook de slechte bewaking van de scheiding tussen het wetenschappelijke en het politieke domein is iets waarover we ons zorgen moeten maken. Dat is een probleem dat primair de wetenschap aangaat.

Verklaring?

Is hiervoor een verklaring te vinden, voor dit soort ontwikkelingen? Ik waag me daar niet aan. Wel meen ik dat eerst en vooral de sociaal-filosofische invalshoek een vruchtbare kan zijn. Immers, een samenleving en cultuur die God dood heeft verklaard, kan het zich natuurlijk ook veroorloven de wetenschap te ontkennen en tenslotte zelfs de staat te negeren. Dan zijn we met Durkheim in de wereld van de anomie terechtgekomen. Een analyse daarvan laat ik graag aan anderen over. Wel wil ik op twee punten wijzen die in zekere mate bevorderlijk zijn voor of ruimte bieden aan dit type *politics*.

In de eerste plaats natuurlijk de culturele ontwikkeling van ontzuiling en ontideologisering overgaand naar puur pragmatisme in de politiek. Dat heeft wel een vacuüm geschapen waarin men tenslotte zelfs geen raad meer weet met de duiding en waardebeoordeling van feiten.

Ik kan dit heel aardig verduidelijken aan de hand van mijn ervaringen in de eerdergenoemde parlementaire klimaatcommissie. Toen wij, zes Kamerleden, na al die hoorzittingen en studies na dik een half jaar bij elkaar gingen zitten, moesten wij conclusies trekken uit alles wat we gelezen en gehoord hadden over het klimaatvraagstuk. De CO_2 -uitstoot, het versterkte broeikaseffect, en nogmaals met al die onzekerheden, dat was een zaak van grote verlegenheid. Als iemand zei dat fact-based politics niet kan bestaan, dan was dat wel het moment om zo iets te geloven. Tot wij ons realiseerden dat het antwoord niet van de wetenschap zou komen, maar dat wij zelf het format, om het maar even modieus te zeggen, moesten aandragen. Wij moesten onze eigen sociaal-ecologische, sociaal-ethische en politieke bagage raadplegen om die feiten van een duiding te voorzien. In die bagage zat bijvoorbeeld het ecologisch voorzorgsbeginsel en dat was precies wat we nodig hadden. De vraag aan het eind van onze hoorzittingen was dus niet: kloppen alle feiten wel of moeten we nog wachten op meer zekerheden? Nee, de vraag was of het met de kennis die wij als commissie hadden verworven verantwoord was om nog een tijd te wachten met het nemen van maatregelen. En die vraag moesten we met de opgedane kennis als verantwoordelijke politici en dus niet als pseudowetenschappers in eigen verantwoordelijkheid beantwoorden. Zo kwamen we eruit, zo wisten we de wetenschappelijke feiten beleidsrelevant te maken.

Ik vind dit nog steeds een aardig voorbeeld van een vruchtbare interactie tussen het domein van de wetenschap, waar wij alleen maar met respect naar hadden geluisterd en ook wat van hadden geleerd natuurlijk, en onze eigen politieke, ethische en maatschappelijke inbreng. Die eigen politieke inbreng vloeide voort uit een normatieve idee van wat een goede samenleving is, wat daarin belangrijk is en wat bijvoorbeeld een notie als rentmeesterschap betekent. Maar dat betekent wel dat je politici nodig hebt met een levensbeschouwelijke, politiek inhoudelijke achtergrond. Wie niet over die bagage

beschikt – en ik durf de stelling wel aan dat dit nu in mindere mate het geval is dan enkele decennia geleden – die weet zich tenslotte geen raad meer met de feiten en dan is de verleiding ook heel groot om ze ook maar te ontkennen.

Ik voeg er wel aan toe dat het voor een politicus erg behulpzaam is wanneer er consensus is binnen de wetenschap. Zo was in de jaren negentig bijvoorbeeld het ammoniakbeleid en het zure-regenbeleid kwetsbaar voor dissidentie in de wetenschap, waartegen je al snel weerloos bent als politicus. Hetzelfde zien we nu met het monetaire en financiële beleid. Dat kan heel ondermijnend zijn voor je eigen zekerheden om een beleid te ontwikkelen en voor het verkrijgen van draagvlak bij de burgers, die het aangaat. Overigens, mocht u eens een klimaatscepticus tegenkomen, vraag hem dan of hij vindt dat Rijkswaterstaat moet stoppen met voorzorgmaatregelen als het verhogen van dijken. Hij zal dan snel stilvallen. Want dat is het aardige van feiten, ze doen zich wel gelden! En dat begrijpt elke burger, al dan niet sceptisch.

Rechtspopulisme

Mijn laatste opmerking gaat over de relatie tussen fact-free politics en het populisme, vooral het rechtspopulisme. Fact-free politics is de politieke vertaling van de diepere lagen van het postmodernisme, zelfs nihilisme in onze cultuur. Wat in elk geval ontbreekt in het rechtspopulisme is een ontwikkelingsidee, een notie van hoe het nu verder moet. Daar heb je toch die kennis van wetenschappers voor nodig.

Ik zou nog wel op een psychologische kant willen wijzen. Er zit in dat populisme, waar nu eenmaal een grote voedingsbodem voor is in de samenleving, een diepe aversie tegen het politiek technocratisch complex. De wereld van de universitair opgeleiden, de diplomademocratie, om Mark Bovens te citeren, met zijn noties van maakbaarheid, van wetenschappelijk gefundeerde beleidsinterventies en het redelijk discours. Tegen die wereld bestaat een grote aversie. En ik denk dat je die wel serieus moet nemen. Hier stuiten we ook op een nieuwe vorm van politieke vervreemding. De klassieke politieke en beleidsparadigma's roepen bij die groep reacties op van ressentiment en dus ook van afsluiting daarvoor. Daarom is hun verweer zo irrationeel en is men bereid het gezag van de wetenschap te ontkennen. Dat is dan allereerst een uiting van onmacht. Het enige gezag wat in die kringen nog wel wordt geaccepteerd, is het charismatisch leiderschap, om Max Weber nog maar weer eens te citeren, en ook dat is, zoals u weet, irrationaal.

Siebe Riedstra

Forumdiscussie

Jeroen Winkels: Aan Siebe Riedstra wil ik de eerste vraag voorleggen. Op een gegeven moment zei Sjoerd Karsten: je vindt altijd wel een onderzoeker die je in kunt huren. Dick Pels sprak over de statusverlaging van de wetenschap. U bent een hoge ambtenaar op het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Hoe kijkt u daar tegenaan?

Siebe Riedstra: In dit gezelschap moet je heel voorzichtig zijn, wanneer ik zie in welke risicogroep ik lijk te vallen. In de eerste plaats werd over het IPCC gezegd: ineens kwamen er ambtenaren aan tafel in plaats van wetenschappers. Dat leek niet best. In de tweede plaats werd ik door Sjoerd Karsten als niet-deskundige gekwalificeerd, alleen wetenschappers zijn deskundig. En in de derde plaats: na de Partij van de Dieren zijn ambtenaren toch de enige levende organismen die nauwelijks bescherming hebben. En ik ben geen socioloog.

Maar ik vind het een hele belangrijke en interessante discussie en ook een heel erg belangrijk probleem. Want als ambtenaar beweeg je je tussen aan de ene kant fact-free politics en aan de andere kant *evidence based policy making*. Eigenlijk wordt van je gevraagd om beide te ondersteunen. En dat maakt het best ingewikkeld. Maar met al die Rotterdammers hier aan tafel wil ik het voorbeeld van de Erasmusbrug noemen. Die brug is weliswaar gebouwd, maar heeft geen enkele maatschappelijke kosten-batenanalyse overleefd. Die brug heeft namelijk nauwelijks een verkeersfunctie. Het heeft wel geleid tot een discussie tussen wetenschappers over de vraag hoe om te gaan met maatschappelijke kosten-batenanalyses. Ander voorbeeld: de Zuiderzeelijn naar Groningen moest er van professor Jan Oosterhaven van de Universiteit Groningen komen en van het CPB niet. Dus het is wel heel belangrijk aan wie je wat vraagt om te onderzoeken. Hoe je daarmee omgaat, is van groot belang.

Ik ben nu een jaar secretaris-generaal op het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Ik ben heel geïnteresseerd in kennis en wat je ermee kunt doen en wat het mij oplevert. Nou, jullie zullen niet weten wat je dan overkomt. Dan krijg je in huis alleen al tien boeken per dag aangereikt van drie, vier planbureaus. Waar ik ook van heb geleerd, om niet alleen het persbericht of de samenvatting van een onderzoek te lezen, en ook niet alleen de managementsamenvatting, maar het hele boek. Je moet bijna het hele boek lezen, wil je de kennisbasis aantreffen.

In de verhouding politiek en beleid, zit je permanent te schakelen tussen wat je wilt en de kennis die er is. Willen alleen levert geen goed beleid op, weten alleen is technocratie en geeft aversie. Weten en willen, die combinatie, levert mogelijkwerwijs goed beleid op.

Jeroen Winkels: Dank. Wil iemand uit het panel reageren?

Sjoerd Karsten: Nou ja, heel kort. Je schetst zelf hoe ik dat niet-deskundige heb bedoeld. Ik bedoel....

Siebe Riedstra: Je moet een beetje provoceren, anders wordt het niks in het debat.

Sjoerd Karsten: Nee, maar ik heb juist proberen duidelijk te maken dat in feite natuurlijk de politiek en ik denk ook de ambtenaren heel beslissend zijn. Dus het technocratische model is volstrekt niet haalbaar. Dat zal nooit werken, want zo werkt ons politieke bestel niet. En om dan ook maar even met de provocatie door te gaan. Ik had toch het gevoel dat de beide Dicken een beetje verhulde technocraten waren, dat ze dus heel erg sterk benadrukken dat wetenschappelijke kennis ook heel erg normatief gedreven is en dat je dat moet onderkennen, alsof de wetenschap dat dus kan insluiten. En dat vond ik ook wel mooi aan het verhaal van Eimert van Middelkoop. Op een bepaald moment kom je met je normatieve veronderstellingen en moeten er toch keuzes gemaakt worden. Ik ben ooit eens door de OECD gevraagd om daar een inleiding te houden en toen stond er in de uitnodiging dat er twee criteria hadden meegewogen: dat was dat ik als onderzoeker een goede reputatie had, maar dat ik ook in staat was bij te dragen aan hun beleid. En dat is wat ik bedoel. *Het gaat niet alleen om die feiten, maar ook de implicaties van de feiten.* Als je dus als beleidsgerichte onderzoeker daar niks over kan zeggen, ook niet wat de neveneffecten zouden kunnen zijn, dan schiet je als beleidsgerichte onderzoeker tekort. En dat is natuurlijk een keuzeproces; aan welke onderzoeker(s) vragen politici en beleidsambtenaren om het onderzoek te doen? En daarom vind ik het ook helemaal niet zo gek dat Wilders bijvoorbeeld dat specifieke onderzoeksbureau kiest, maar het is ook weer aan de wetenschap om op overtuigende wijze dat onderuit te halen als dat niet klopt. Natuurlijk willen politici consensus, maar het idee dat de wetenschap dus af is op een bepaald moment, dat is ook een illusie. Die gaat ook door. Er komt iemand anders die het experiment herhaalt of die zegt: je hebt daar niet op gelet, je hebt een verkeerd design gekozen om die uitspraken te kunnen doen. Ja, dat is ook het wetenschapsbedrijf. We moeten ook in zeker mate kennis nemen van hoe het wetenschapsbedrijf werkt. En dat zeg ik ook tegen wetenschappers: je moet ook in zekere mate weten hoe het politieke bedrijf werkt en dat je dus inderdaad een legitimerende functie hebt voor een aantal besluiten. En daar moet je mee kunnen leven, anders moet je dat natuurlijk niet doen.

Dick Pels: Nou ja, provocaties moeten wel aankomen. En ik snap het eigenlijk niet. Ik snap dat verwijt van technocratie niet. En nog even over die move van Wilders om dat bureau uit Londen in te huren, een bureau waarvan je al weet dat er uitkomt wat je wil. Je zei geloof ik: het is heel belangrijk wie je inhuurt, daar moet je goed over nadenken. Ik zou het dan chiquer hebben gevonden, beschaafder ook, en dat past ook een beetje in de tegenstelling die jij probeerde te schetsen tussen mensen die wel geïnteresseerd zijn in tegenspraken en niet, dat je een bureau zoekt dat objectief is. Je hoeft niet de tegenstander uit te nodigen, een echt eurofiel bureau, maar daar iets tussenin. Dat moet je opzoeken en moet je aandurven en die onzekerheid moet je aandurven. Maar die technocratie heb ik, en ik hoop de andere Dick ook, niet begrepen.

Dick Houtman: Dat begreep ik inderdaad ook niet zo, want je zei dat wij technocraten zouden zijn.....

Sjoerd Karsten: Nee, verkapte.

Dick Houtman: Verkapte technocraten, omdat wij ervan uitgaan dat de feiten zelf al worden voortgebracht door bepaalde normatieve ideeën, maar ik zou juist zeggen, als je dat benadrukt, dat feiten worden voortgebracht door normatieve ideeën, dat is juist niet technocratisch. Dan spreken de feiten niet voor zichzelf, maar kom je inderdaad bij een model uit waarin het niet alleen om feiten kan gaan, waarbij feiten dus geen implicaties hebben, maar waarbij die implicaties actief aangebracht moeten worden als een politieke daad.

Sjoerd Karsten: Ja, maar dan treed je in feite in het politieke proces. Dat is mijn punt. Je zegt: ik ben ook nog in staat om die politieke duiding te geven. En ik vind dat je dan moet stoppen. Je moet op dat moment zeggen: nee, nu ga ik te ver.

Dick Houtman: Ben ik helemaal met je eens. Die rol zou ik ook nooit willen hebben. Ik weet niet hoe Dick Pels daarover denkt. Ik zeg niet dat ik degene ben die die duiding moet aanbrengen. Sterker nog, ik zeg dat ik *niet* degene ben die die duiding moet aanbrengen. En ik zou nog een stap verder willen gaan. Ik persoonlijk ben er altijd van overtuigd geweest, en de laatste jaren in toenemende mate, dat het belangrijk is om een helder onderscheid aan te brengen tussen, zeg maar wat sociologen vanouds noemen, de beleidsrelevantie van onderzoeken en de maatschappelijke relevantie van onderzoeken. En zoals ik er zelf in toenemende mate tegenaan kijk, zijn dat twee dingen die niet samenvallen, maar die met elkaar in strijd zijn. Met beleidsrelevantie, bijdragen aan beleid, dan kom je altijd terecht in het politieke spel, het definitiespel van wat het echte probleem is. Terwijl maatschappelijke relevantie veel meer gaat om het blootleggen van de eigenlijke dilemma's, inderdaad de neveneffecten.

Want laten we elkaar geen watje noemen, neveneffecten zijn natuurlijk in feite het onvermijdelijke gevolg van de oogkleppen die je in eerste instantie als onderzoeker opzet. Als je begint mee te denken met wat het echte probleem is, dan snij je vervolgens een heleboel dingen weg die daar min of meer logisch mee verbonden zijn en die later als onbedoelde effecten weer binnenkomen. Daar kun je dan wel rekening mee houden, maar dan wordt het natuurlijk weer een politieke keuze, want de vraag is uiteindelijk: is het doel erger dan het middel? Is het effect dat wij beoogden en bereikten, is dat het ook waard in het licht van die neveneffecten of zijn we daar misschien minder blij mee? En om het nog erger te maken, dat is een door en door politieke keuze, waar je als onderzoeker ook niets over kunt zeggen en waarover ook de verschillende politieke betrokken partijen het niet met elkaar eens zullen worden. Dus ik zie mijzelf niet als een technocraat, ook niet als een beleidsonderzoeker; ik ben hoogleraar cultuursociologie, ik ben geïnteresseerd in de interpretaties die mensen hebben van de werkelijkheid waarin ze leven en hoe ze op basis van die interpretaties handelen en hoe die met elkaar kunnen botsen en conflicteren en hoe dat schuurt. Dat probeer ik inzichtelijk te maken. En dan bijna op een therapeutische manier terug te geven aan de betrokkenen, zodat zij in staat worden gesteld om ook naar zichzelf te kijken door de ogen van een ander.

Jeroen Winkels: Of beleidsrelevantie de tegenpool is van maatschappelijke relevantie, daar kun je een hoop vraagtekens bij zetten. Ik kijk even naar de zaal. Is er een vraag aan een van de heren over welk onderwerp dan ook? Misschien eerst even zeggen wie u bent.

Zaal: Ik ben Thijs Dooremalen, afgestudeerd socioloog aan de Universiteit van Amsterdam, docent daar en ook werkzaam bij het s.c.p. Ik had een vraag over de tegenstelling tussen dogmatisme en relativisme wat Dick Pels heeft aangegeven. Fact-free politics is een vorm van dogmatische politiek en ik vraag mij af waarom dat nu juist zo prominent is geworden. Je zou juist zeggen dat door het postmodernisme de feiten niet meer voor zich spreken, en je ze dus ook niet meer nodig hebt. Waarom worden die feiten naar de hand gezet, als ze er eigenlijk niet meer toe doen? Dat is eigenlijk een paradox. Ik zou graag horen van het panel wat zij daarvan vinden, met name van Dick Pels.

Dick Pels: Ja, ik had het ook daarnet met de andere Dick over, want hij heeft die term geïntroduceerd, postmodernisering. Er is een soort eigenaardig verband, misschien wel een pervers verband tussen die ontwikkeling en de manier waarop mensen zich nu opstellen als soevereine individuen, misschien als consumenten die gewoon onmiddellijk willen hebben waar ze menen recht op te hebben. Dat geldt ook voor de meningen. Dus iedereen heeft een mening en die mening staat vast en mensen worden daar ook in gesterkt, aan de rechterkant van de politiek zie je dat ook heel sterk. Je zou kunnen spreken van een doorgeschoten individualisme. Dat postmodernisme is volgens mij verspreid over een veel bredere sector van de samenleving en heeft een soort pervers effect gehad. Ik heb het eerder gehad over die democratisering van de waarheid, als een soort verplating van de waarheid. Iedereen heeft zijn eigen waarheid. Het is een soort van dagelijks relativisme, maar van de verkeerde soort. Ieder individu heeft recht op de waarheid en die staat ook tegenover de waarheid van het volgende individu. Dus in die zin, geloof ik, dat de verhuftering van de samenleving heel direct te maken heeft met die ontwikkeling. Hoe dat van boven naar beneden is gekomen, dat weet ik eigenlijk niet. Ik denk wel dat we het populisme niet goed begrijpen als we niet zien dat er een heel sterk element is van die zelfkant van de individualisering. Dat maakt het ook nieuw.

Dick Houtman: Mag ik heel kort aanvullen? De vragensteller vraagt terecht wat die postmodernisering is. Hoe zit dat nu? Komt het nu tot uitdrukking als een soort toenemend relativisme of juist tot een redeloos, zichzelf ingraven in het eigen gelijk en het verketteren van andersdenkenden? Dat zijn nogal verschillende dingen. Ik denk inderdaad dat dat waar is. Die postmodernisering krijgt gestalte in het idee dat er geen echte werkelijkheid, geen echte waarheid is. Iedereen heeft zijn eigen waarheid. In het religieuze domein zie je dat ook. Dat leidt tot vrijzinnigheid of ideeën of wat vroeger het multiculturalisme heette. Je hebt nu eenmaal verschillende groepen met verschillende manieren van leven, zo is het nu eenmaal. Dat moet je allemaal in zijn waarde laten. Dat is het relativistische model of het vrijzinnige model in de sfeer van religie, maar er is natuurlijk ook het fundamentalistische model in religie. Van: die gasten, wat zij geloven, dat is helemaal niet waar, dat zijn ketters, op de brandstapel ermee, uitroeien! Het is geen toeval dat je ook in de wereld van religie sinds de jaren 60-70 een beweging richting

vrijzinnigheid ziet, maar tegelijkertijd zie je een verharding van standpunten en vormen van fundamentalisme, van verdrinken in het eigen gelijk. Iets vergelijkbaars zie je terug als reactie op die epistemologische onzekerheid over wat echt waar is. Daar kun je ook twee kanten mee op en dat zie je nu ook tegenover elkaar staan. Mensen die meer een relativerende, terughoudende opstelling hebben en mensen die, zoals mijn collega Jack Burgers het altijd noemt: er met gestrekt been in gaan.

Eimert van Middelkoop: Ik vind die term van Dick Pels, zelfkant van het individualisme, wel een mooi woord. Een tijdje geleden zijn er heel fundamentele debatten geweest over het zogenoemde homohuwelijk, de euthanasiewetgeving, enzovoorts. En binnen de Partij van de Arbeid was er een collega die de grootst mogelijke moeite had met dit soort ontwikkelingen, dus in feite ook op onze positie zat. Ik zal verder geen namen noemen, doet er niet toe. Maar die collega vertelde mij dat er binnen de Partij van de Arbeid-fractie zeer integer met die onderwerpen werd omgegaan. Dat geloof ik ook zeker, want ik houd niet van zwart-wit denken, zeker niet bij dit soort zaken. Maar dat men er niet uit kwam. Hij zei: het is alsof ze de relatie tussen mensen beschouwen als ware het atomen, waar niemand nog een kwalificatie aan durft te geven. Hij zei: toen heb ik gezegd, als we het niet weten, laten we dan maar te rade gaan bij de traditie. En toen is hij ongeveer het raam uitgegooid. Dat is een heel mooi voorbeeld van het individualisme.

Maar ook op moreel gebied heb ik me altijd afgevraagd: welk type samenleving, welk type politici, welk type mensen krijg je als al die bagage overboord gooit, bagage waarvan ikzelf, zoals iedereen wel begrijpt, nog zeer veel waardevolle dingen in zie. En dan vallen er heel snel, ook in een sociologisch discours wat we hier met elkaar hebben, hele zware woorden als nihilisme en dergelijke.

Je hebt in mijn perceptie met een cultuurcrisis te maken en dat vergt een verantwoorde reactie van ons. En dat is van een hele andere aard dan de relatie wetenschap en beleid. Hoe boeiend dat verhaal ook is, maar de wetenschap in de vorm zoals wij die nu kennen, stamt vanaf het begin van de Reformatie, zestiende eeuw of nog later. Het Romeinse Rijk en alles wat voor die tijd is gebouwd, is dus *zonder die wetenschap* kennelijk mogelijk geweest. Het is goed om dat als een soort reflectie erbij te halen. Waarom? Omdat men wel degelijk een notie had van wat een goede samenleving zou moeten inhouden, wat rechtvaardigheid was, wat billijkheid was, enzovoort. En het Romeinse Rijk heeft natuurlijk niet voor niks zo lang geduurd, ook een hele vorm van ambachtelijkheid. In mijn hele eenvoudige politieke perceptie zijn beleidswetenschappers de ambachtslui van onze tijd. Die heb je nodig inderdaad om zo'n mooie brug te bouwen. Maar er is ook zoiets als esthetiek, want ik vind het wel de mooiste brug ter wereld, dat zeg ik als half-Amsterdammer natuurlijk. Het feit dat dat zich niet in geld laat uitdrukken, zeg ik met alle Romeinen uit het verleden, doet er niet toe, ik wil die brug hebben. En dat is denk ik heel relevant.

Tenslotte is politiek wilsvorming. De wetenschap is voor mij een vorm van ambachtelijkheid die ik zeer waardevol vind, want een deel van de vraagstukken die wij hier hebben, is zo complex dat die methodisch verworven kennis met betrouwbaarheidsclaim nodig is in de politiek. Sterker nog, doe ik dat niet, dan dondert die brug inderdaad in elkaar,

om over andere dingen nog maar te zwijgen. Maar ik ga er niet mijn ziel en zaligheid aan geven, ik kijk wel uit.

Zaal: In hoeverre is fact-free politics een gevolg van de vlucht die de wetenschap in de jaren daarvoor heeft genomen en daardoor een veelheid aan onderzoeken en onderzoeksresultaten heeft geproduceerd? In hoeverre is fact-free politics daarvan misschien een gevolg?

Eimert van Middelkoop: Dat geloof ik niet. Ik denk dat wij hier toch proberen om wat bredere of cultuursociologische antwoorden te geven. Wanneer je een Sociaal en Cultureel Planbureau zou hebben of een economisch planbureau, die inderdaad met een door iedereen gedragen zorg voortdurend harde, ware feiten zouden presenteren, dan heeft u een punt. De planbureaus zijn ooit met die potentie in het leven geroepen, maar door de ontwikkelingen van tal van zaken, maar ook van de wetenschap zelf, is dat in een behoorlijke mate in diskrediet geraakt. En ik moet zeggen, even kijkend naar mijn soort, de politici, daar kun je ook van profiteren. Want tenslotte wil je gewoon je zin krijgen, politiek is wilsvorming en dan is het toch lastig als een autoriteit naast je staat, t.w. de wetenschap.

Eén van de mooiste voorbeelden is nog altijd het economendebat van vroeger. Rond Prinsjesdag gaven economen met gezag hun mening over het Kabinet en hun visie op op de Miljoenennota.

Dat is helemaal verdwenen, sterker nog, ik houd het niet voor onmogelijk dat als je bijvoorbeeld financieel econoom bent, dat je dat op feesten en partijen liever niet zegt, want voor je het weet, wordt Griekenland voor je voeten geworpen, om maar iets te noemen of de bankencrisis. In die zin is er wel een ontwikkeling aan te wijzen die niet goed is voor het gezag en de reputatie van de wetenschap.

Siebe Riedstra: Waren die gezaghebbende economen van toen nu betere economen dan de economen van nu? Nee, die gedroegen zich met bepaalde rituelen, waar wij gezag aan toekenden. Wat maakt gezag uit? Dat is veranderd en wat vroeger gezag had, heeft dat nu vaak in mindere mate. Net zo goed als de gezaghebbende dominees in de twintigste en negentiende eeuw. Dat is een.

Ten tweede is er de democratisering van de kennis. Waarmee wij als ministerie vaak in de fout zijn gegaan, is te denken dat wij het wisten en dat die zaal waar wij een debat mee hadden, geen toegang tot kennis had. Ik ben hartstikke blij dat wij dat nu erkennen en daar veel serieuzer mee omgaan. En dat kan ook betekenen dat die gezaghebbende economen nu vervangen worden door vijftien minder gezaghebbende economen. Het leidt wel tot een betere brug of tot een betere oplossing. Dat vind ik ook belangrijk. Het leidt ook tot drempelverlaging dat mensen meedoen, omdat zij toegang tot die kennis hebben.

Ja, en dan de vraag van de waarheid, dat is een beetje religie en wetenschap en dan denk ik: de sociologen hebben hetzelfde probleem als mijn ouders in 1965 toen ik zei: moet ik nog wel naar de kerk?

Maar eigenlijk ben ik helemaal niet zo sceptisch op dat punt en ben ik ook helemaal niet zo pessimistisch. De vraag: *fact-free politics* of *evidence based policy making*? Professioneel ben ik ambtenaar en vind ik het essentieel om kennis maximaal toegankelijk te maken voor de wilsvorming van politici en bestuurders. Dat is een opvatting over professionaliteit, die misschien betwistbaar is. Over veertig jaar zal het misschien anders zijn. Maar ik heb ook te maken met scholen in de wetenschap en heb dus te bepalen hoe ik daarmee omga. Wat ik noemde, die beslissing om al dan niet die brug te bouwen. Moet het in geld kunnen worden uitgedrukt? Ja, het liefste wel, want je moet voor de aanleg ervan betalen. Moeten de baten en de kosten worden berekend? Ja, als het kan. Accepteer je kwalitatieve termen? Natuurlijk! En uiteindelijk, die brug komt er, omdat hij gewoon mooi is of een waarde heeft in Rotterdam. En dat is wilsvorming, dat is politiek en dat is alleszins acceptabel.

Zaal: Ik hoor veel discussie over de wetenschap als wetenschapsbedrijf en het wetenschappelijk discours, maar eigenlijk weinig over de cross-over tussen verschillende disciplines. Nu is het natuurlijk een sociologendebat, maar met name aan de politiek en ook wel aan de ambtenarij eigenlijk de vraag: is er in het onderzoek of in de advisering ook behoefte aan meer cross-overs in die wetenschappelijke advisering of dat wetenschappelijk onderzoek?

Siebe Riedstra: Ja. Ik denk dat niemand had verwacht dat een sg van Infrastructuur en Milieu bij een sociologenvereniging komt, want die denken: het zal wel een civiel ingenieur zijn. Maar juist de interactie tussen sociaalwetenschappelijk onderzoek, technisch onderzoek en economisch onderzoek, en de kennis die je daarmee vergaart, maakt het voor ons mogelijk om een goede afweging te maken. De klassieke man van Rijkswaterstaat legt aan de burger uit: ik weet hoe die brug moet zijn. En hij mocht ook best iets kosten, maar dat is een irrelevante vraag. Maar of het ook een functie heeft of hoe het beleefd wordt, daar hoorde je hem niet over, maar dat is natuurlijk minstens zo belangrijk. En hoe iemand over die brug zou gaan, zich daarnaar ging gedragen, economisch of verkeerskundig rationeel, dat deden ze helemaal niet! Ze gingen er misschien wel omheen. Het is dus heel belangrijk om die kennis vanuit de verschillende disciplines te bundelen en dat doen wij ook vanuit een kenniskamer. In die kamer zitten kennisinstellingen die relevant zijn voor het ministerie van I&M aan tafel. Innovaties ontstaan ook in belangrijke mate door die kennis bij elkaar te brengen. En dat zie je dus in veel ontwikkelingen die nu plaatsvinden. Juist als het niet meer sectoraal is wordt het pas interessant en dat zie je op tal van terreinen, waterontwikkeling of natuur, infrastructuur of ruimte en luchtvaart, enzovoorts. Wij sturen in ons innovatie- en kennisbeleid daar doelbewust op, proberen cross-overs mogelijk te maken en uit te lokken.

Jeroen Winkels: Dank. Ik bedank het panel en alle sprekers uit de zaal hartelijk voor hun inbreng.

Auteurs

- * *Dick Pels* is socioloog en directeur van Bureau de Helling, het wetenschappelijk bureau van GroenLinks.
- * *Dick Houtman* is hoogleraar cultuursociologie aan het Centre for Rotterdam Cultural Sociology (CROCUS) van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Download zijn oratie hier: *Dick Houtman (2008). Op jacht naar de echte werkelijkheid: Dromen over authenticiteit in een wereld zonder fundamenteën*, Amsterdam: Pallas Publications. Website: www.dick-houtman.nl.
- * *Sjoerd Karsten* is bijzonder hoogleraar Beleid en Organisatie van het beroepsonderwijs aan de Universiteit van Amsterdam.
- * *Eimert van Middelkoop* was minister van Defensie en van Wonen, Wijken en Integratie in het Kabinet Balkende-1v (2007-2010). Daarvoor was hij lid van de Tweede en Eerste Kamer voor de ChristenUnie.
- * *Siebe Riedstra* is secretaris-generaal van het ministerie van Infrastructuur en Milieu.